

УДК 338.45.01:338.24(477)

Ю. В. КИНДЗЕРСЬКИЙ,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”
(Київ)

ДО ЗАСАД СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розкрито концептуальні засади стратегії розвитку вітчизняної промисловості. Обґрунтовано її місію, стратегічні та структурні пріоритети. Запропоновано заходи щодо інноваційно-інвестиційної підтримки для їх досягнення.

Ключові слова: промисловість, стратегія, промислова політика, державна підтримка, пріоритети промисловості.

Yu. V. KINDZERS' KYI,
Cand. of Econ. Sci., Senior Sci. Researcher
of Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
(Kyiv)

TO THE PRINCIPLES OF A STRATEGY AND A POLICY OF DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY

The conceptual principles of a strategy of development of the domestic industry are clarified. Its mission and the strategic and structural priorities are substantiated. Some measures aimed at the innovative-investment support of their attainment are proposed.

Keywords: industry, strategy, industrial policy, state's support, priorities of the industry.

Частина I. Місія промисловості, її стратегічні та структурно-інноваційні пріоритети

Деструктивні перетворення у вітчизняній промисловості * засвідчують необхідність її подальшого розвитку на основі системної, ресурсно збалансованої довгострокової стратегії. Вона повинна визначити місце цієї галузі в економіці та суспільному житті країни, поліпшити її становище у світовій ієрархії. Питанням промислової стратегії та політики присвячено чимало фундаментальних праць відомих вітчизняних науковців, найвагоміші з яких було представлено на сторінках цього журналу [4; 5; 6; 7; 8]. Не вдаючись до детального аналізу їх достоїнств, зазначимо, що проблему винайдення ефективної стратегії розвитку вітчизняної промисловості не вичерпано. Ми також не намагаємося (це було б наївно) поставити крапку в даному питанні, проте вважаємо за можливе запропонувати своє бачення варіантів і механізмів перспективних перетворень у цій галузі, що і стало метою та предметом запропонованої статті.

Почнемо з того, що визначення місії промисловості, концептуального бачення підходів до її здійснення, формування стратегічних пріоритетів розвитку, цілей,

---

* Оцінка стану і тенденцій розвитку української промисловості, а також прогалини у вітчизняній промисловій політиці висвітлювалися нами у попередніх працях [1; 2; 3].

завдань і механізмів їх реалізації повинні йти у контексті здатності галузі забезпечувати стійкість і безперервне відтворення господарської системи, вирішення ряду соціальних і пов'язаних з безпекою проблем країни, з урахуванням тих зовнішніх і внутрішніх загроз, які перед нею постали, а також її конкурентних переваг*.

Слід наголосити, що місію вітчизняної промисловості слід вибудовувати із загальної місії країни, питання визначення якої на сьогодні дискутується, причому недостатньо активно – лише на рівні експертів. На урядовому рівні воно залишається поза увагою. Державне керівництво переймається лише поточними економічними і соціальними проблемами, не маючи чіткого бачення перспектив країни. Відкидаючи песимістичні сценарії її майбутнього призначення як світового постачальника сировини та дешевих трудових ресурсів, серед можливих прийнятних варіантів, які базуються на наявності власних науково-технічних надбань та унікальних природно-кліматичних умов, деякі автори пропонують, наприклад, перетворити нашу країну на виробника світової наелектроніки та робототехніки, постачальника послуг з космічних подорожей, житницю Європи та регіональний центр медицини [11]. Такі пропозиції заслуговують на увагу, проте, на нашу думку, окремі з них є дещо утопічними, відірваними від реальності, а інші не дозволяють повною мірою використати наявні географічні конкурентні переваги і розв'язати проблеми, що існують в економіці та соціальній сфері.

Доцільно, на наш погляд, диференціювати місію країни залежно від бачення її місця у глобальній економіці, у регіоні світу, де вона знаходиться, у внутрішньодержавному вимірі, тобто такою, якою вона має бути у ставленні до своїх громадян.

Враховуючи, з одного боку, постійно наростаючу напруженість у продовольчому забезпеченні населення світу, пов'язану із збільшенням його чисельності та негативними глобальними кліматичними змінами, а з іншого – наявність сприятливих для ведення сільського господарства природно-кліматичних умов на більшій частині території країни в даний час та у перспективі, на Україну **у відношенні до глобальної економіки** доцільно покласти **місію світового виробника** і постачальника якісних **продуктів харчування**. Слід відійти від теперішнього простого вирощування та експорту аграрної сировини, а зосередитися на її подальшій глибокій переробці та доведенні до готових до споживання людиною харчових продуктів, кормів для тваринництва або промислової продукції (наприклад, біопалива або натуральних тканин для легкої промисловості).

Україна, будучи розташованою у центрі Європи та маючи потужні водні артерії з виходом до моря (річки Дніпро, Південний Буг, Дунай, Дністер), а також території з унікальними природно-кліматичними умовами для оздоровлення, туризму й відпочинку (Карпати, південно-західні, північно-західні, центральні й південні області), повинна використовувати ці можливості як джерело доходів. Тому **у регіональному вимірі** вона може взяти на себе **місію головного транс'європейського міжнародного транзитера** за напрямками “Захід – Схід” і “Північ – Південь”** і провідного лікувально-оздоровчого та курортно-туристичного центру Європи.

* Зовнішні та внутрішні загрози розкрито у попередніх працях автора [1; 9]. Конкурентні переваги країни показано в [10].

** Можливості розбудови транзитного потенціалу України розкрито у [12; 13; 14; 15; 16].

У відношенні до власного населення місія України має полягати у створенні, насамперед, *соціальної держави*, яка б гарантувала соціально комфортні, матеріально достатні та екологічно безпечні умови для проживання, підтримання здоров'я і репродуктивної функції, здобуття освіти, творчої та професійної самореалізації усіх своїх громадян. Слід звернути увагу, що окреслені місії є взаємозв'язаними (зокрема, у питаннях продовольчого забезпечення й надання медичних послуг як на рівні країни, так і на міжнародному та глобальному рівнях), а тому їх закладання в основу довгострокової стратегії розвитку України є цілком можливим.

Здійснення місії країни є можливим лише за наявності відповідного *матеріально-технічного базису*, його постійного відтворення і вдосконалення. Саме ідея *створення такого базису повинна стати місією вітчизняної промисловості* та бути в основі її подальшого реформування, модернізації та розвитку, формування технічних, технологічних і структурно-виробничих характеристик галузі, вибору інструментарію промислової політики, винайдення відповідних матеріальних, трудових і фінансових ресурсів для її реалізації.

Відповідно до запропонованої місії, *стратегічними пріоритетами* реформ у вітчизняній *промисловості* можуть виступити:

- забезпечення матеріального добробуту і зростання доходів населення шляхом кардинального підвищення продуктивності праці в галузі за рахунок технологічного, структурного і кваліфікаційно-освітнього факторів;

- мінімізація зовнішньої уразливості та нестійкості господарської системи країни, які утворилися внаслідок залежності національної економіки, з одного боку, від імпорту енергоресурсів та їх постійного здорожчання, а з іншого – від істотних коливань на світових ринках попиту на вітчизняний монопродуктовий сировинний експорт;

- технологічна модернізація вітчизняного виробництва та інфраструктури, створення і підтримка транспортних коридорів переважно за рахунок відновлення або започаткування випуску власного устаткування, техніки і транспортних засобів інвестиційного та інфраструктурного призначення;

- значне розширення виробництва готової продукції для внутрішнього споживчого ринку (в тому числі складної технічної продукції, виробів медичного призначення і ліків), орієнтація на завоювання вітчизняним виробником домінуючих позицій на внутрішньому споживчому ринку;

- гарантування продовольчої безпеки країни та виконання нею місії світового виробника продовольства шляхом розширення й модернізації галузей переробки сільськогосподарської продукції, а також переважної орієнтації на виробництво для експорту і внутрішнього ринку готових до вживання харчових продуктів;

- забезпечення воєнної безпеки країни шляхом модернізації Збройних сил України за рахунок відродження вітчизняного ВПК і запуску у виробництво новітніх зразків військової техніки та озброєння; утилізація застарілої техніки та боеприпасів; вирішення соціальних проблем військовослужбовців;

- забезпечення енергетичної безпеки шляхом модернізації та розширення мережі енергогенеруючих підприємств традиційної та альтернативної енергетики за рахунок виробництва власного енергетичного устаткування та обладнання, а також впровадження енергозберігаючих технологій виробництва;

- забезпечення екологічної безпеки і сталого розвитку навколишнього природного середовища, ліквідація наслідків техногенних катастроф за рахунок

створення стаціонарних і пересувних потужностей з переробки та утилізації промислових і побутових відходів, очищення водоймищ, відновлення та рекреації забруднених земель.

Реструктуризація промислового виробництва відповідно до зазначених стратегічних пріоритетів вимагає відповідних взаємоузгоджених управлінських рішень, ресурсів і часу, а отже, *має здійснюватися на засадах державного стратегічного планування*. Таке планування передбачає розробку системи довго-, середньо- і короткострокових прогнозів, встановлення ряду взаємозв'язаних цілей соціально-економічного та технологічного розвитку першого, другого і третього порядку, вибір інструментів їх реалізації, серед яких – довгострокові концепції, середньострокові програми та індикативні плани, інститути організації та виконання поставлених цілей і завдань, методи контролю й механізми відповідальності за досягнення намічених результатів [17].

В Україні де-факто відсутня цілісна система державного стратегічного планування. Питання необхідності її створення порушено Урядом лише у 2011 р. внесенням до Верховної Ради України відповідного законопроекту [18]. Окремі елементи такої системи, що стосуються державного прогнозування і програмування, існують і законодавчо оформлені [19; 20]. На жаль, згідно із законодавством, складання довгострокових варіантних прогнозів та єдиної довгострокової державної стратегії розвитку не передбачено. Відповідно, розробка і ухвалення численних державних програм відбувалися, здебільшого, хаотично. У сукупності вони не зводилися до досягнення якихось стратегічних цілей країни або здійснення нею певної місії, були ресурсно не збалансованими, а тому практично ніколи не отримували запланованих обсягів фінансування і не досягали тієї мети, яка перед ними ставилася. Згідно з останніми законодавчими змінами [21], до стратегічних документів, за якими повинні розроблятися усі державні програми, віднесено програми Президента України та його щорічні послання до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище, які за своєю суттю не є довгостроковими та стратегічними, а розраховані лише на період президентської каденції та великою мірою є декларативними.

Стратегічні та програмні документи не мають єдиних стандартів і методології розробки, різняться за глибиною розробки окремих питань, не завжди орієнтуються на досягнення конкретних показників, за якими може бути оцінена соціальна та економічна ефективність їх виконання. Вони практично не враховують просторовий розріз, міжгалузеві та міжрегіональні зв'язки, баланси виробництва і споживання на конкретних територіях. Тому ці документи (як ухвалені, так і ті, що розробляються) мають бути переглянуті та чітко структуровані з огляду на необхідність здійснення країною своєї наперед визначеної місії та довгострокові стратегічні пріоритети. Їх цільові настанови і заходи потребують системного та ієрархічного узгодження, що, у свою чергу, вимагає відповідного ресурсного збалансування, виявлення між ними можливих суперечностей, синхронізації в часі, визначення важливих питань, які ще не дістали відображення у цих документах.

Враховуючи хронічну дефіцитність ресурсів як у держави, так і у господарюючих суб'єктів, при розробці загальнодержавної стратегії та відповідних програм з її реалізації, слід повернутися до використання балансових методів планування [22], беручи до уваги ті обмеження, що накладаються ринком з точки зору врівноваження майбутніх попиту і пропозиції, а також фінансового забезпечення. Стра-

тегічні документи повинні розроблятися за єдиною методологією і подаватися у вигляді єдиної системи взаємоузгоджених управлінських рішень щодо галузевих, територіальних, ресурсних і фінансових аспектів реалізації стратегії розвитку держави. Така система має складатися з ряду документів [23, с. 9]:

- довгострокові (на 25–30 років) варіативні прогнози і сценарії розвитку країни, які б враховували можливі зміни екзогенних та ендогенних економічних, технологічних, екологічних і політичних факторів впливу, а також різні моделі державної економічної та соціальної політики;

- середньострокова (на 10–15 років) концепція соціально-економічного розвитку та ув'язана з нею генеральна схема розвитку й розміщення продуктивних сил, які визначають основні пріоритети, цілі та завдання розвитку країни, склад цільових державних програм різних рівнів;

- індикативний план соціально-економічного розвитку на період у 3–5 років, який визначає бажані показники розвитку та систему заходів щодо їх досягнення, являє собою орієнтир для діяльності недержавних суб'єктів господарювання і управлінську директиву для органів державної влади різних рівнів, для державних підприємств і організацій;

- середньострокові державні (галузеві та регіональні) програми, які взаємоузгоджені за ресурсами, цілями і завданнями та в сукупності забезпечують досягнення стратегічних цілей розвитку;

- річні державний та місцеві бюджети, середньострокові (на 3–5 років) бюджетні плани, сформовані на основі цільових показників, визначених у концепції, індикативному плані та програмах.

Важливими умовами стратегічного планування є чітке встановлення цілей, їх розмежування на кінцеві (як критерії ефективності результатів – стратегічні цілі та цілі другого рівня) та інструментальні. Доцільно також запровадити інститут проектного управління при реалізації стратегічного плану і відповідних державних програм.

Не варто відмовлятися від стратегічного планування розвитку економіки в цілому і промисловості зокрема, зосереджуючись лише на створенні сприятливого бізнес-клімату та розраховуючи на автоматичну дію ринкового механізму. Формування такого клімату треба розглядати лише як один з допоміжних (а не з головних) засобів і гарантію досягнення поставлених цілей. Також слід взяти до уваги, що цілі політичної та соціальної модернізації не повинні підміняти собою цілі структурно-технологічної модернізації виробництва – принаймні, тому, що без здійснення останньої не варто розраховувати на ефективний результат двох перших.

Необхідно зауважити, що, відповідно до окреслених стратегічних пріоритетів, на розвиток промисловості накладається ряд обмежень. Серед них – надмірна залежність України від глобальної економіки, тривала несталість динаміки останньої та невизначеність її майбутньої архітектури, постійне скорочення у цьому зв'язку коштів, які країна може залучити (у тому числі із зовнішніх фінансових ринків). Це зумовлює зосередження зусиль і ресурсів держави на вирішенні лише поточних завдань з підтримання споживання і мінімального життєзабезпечення населення. Проте, як звертають увагу ряд провідних вчених, в основі теперішньої кризи світової та національної економік лежить не стільки фінансовий фактор, скільки структурний. Для першої з них він пов'язаний із зміною технологічних

укладів [23, с. 4], а для другої – із структурною і технологічною відсталістю виробництва порівняно з розвинутими країнами [24]. В обох випадках вихід з цієї кризи вбачається у форсованому масштабному впровадженні нових технологій і продуктів, які складатимуть ядро нового технологічного укладу. Тому без реалізації відповідної стратегії, результатом якої серед інших буде формування нової структури економіки на основі технологій нового укладу, підтримання лише поточного споживання загрожує країні потраплянням у пастку “хронічної рецесії”. З огляду на це, взаємозв’язаними ключовими *напрямами реформування вітчизняної промисловості*, які покликані забезпечити досягнення стратегічних пріоритетів, повинні стати [25]:

– *по-перше*, оптимізація структури промислового виробництва, з переважною його орієнтацією на потреби внутрішнього ринку та на матеріально-технічне забезпечення здійснення місії країни у світі та єврозоні на основі випереджаючого розвитку наукомістких і високотехнологічних видів промислової діяльності;

– *по-друге*, ліквідація критичного зносу та інноваційно-технологічна модернізація виробництва, із збільшенням “прошарку” промислових виробництв нових технологічних укладів, з поглибленою переробкою та випуском продукції кінцевого споживання; впровадження енергозберігаючих технологій, розширення та використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії;

– *по-третє*, інвестиційне забезпечення структурних змін і технологічної модернізації на основі розширення та збільшення джерел капітальних інвестицій, підвищення доступності інвестиційних ресурсів і стимулів до інвестиційної діяльності суб’єктів.

Структурне вдосконалення виробництва є одним з визначальних факторів підвищення національної конкурентоспроможності. В Україні цей процес відбувається досить повільно. Його гальмує невирішеність багатьох питань нормативно-правового, організаційного і фінансового забезпечення. Тому головна увага уряду має бути зосереджена на створенні інституційних, інфраструктурних та економічних основ для структурних перетворень. Серед них ключовими мають стати: державна підтримка створення нових і модернізації діючих виробництв у секторах, пріоритетних з точки зору бажаних структурних змін; штучне створення нових ринків для таких виробництв шляхом активного застосування інститутів державного замовлення і державного контракту [26]; створення рівних умов конкуренції, при одночасному неперешкоджанні концентрації виробництва, зумовленій виробничо-технологічними і фінансовими факторами; захист прав власності та протидія рейдерству; запровадження світових стандартів якості продукції та її міжнародної сертифікації; ширше використання можливостей трансферу технологій та його державна підтримка.

Тактично структурні зміни бажано здійснювати за такою схемою:

– орієнтація, з одного боку, на конкретні сегменти внутрішнього і зовнішнього ринків, де вітчизняні товаровиробники мають або можуть дістати за короткий проміжок часу конкурентні переваги та забезпечити виконання місії країни, спираючись на внутрішні сприятливі умови і державну підтримку, а з іншого – на кардинальне розширення власного виробництва до досягнення паритету або переважання у тих секторах внутрішнього ринку, в яких сьогодні переважає або домінує імпорт і які мають найбільше від’ємне торгове сальдо (мінеральна та хімічна продукція, машинобудування), використовуючи політику активного імпорто-

заміщення і протекціонізму, розвиваючи виробництво заміщуючої продукції (наприклад, електроенергія з альтернативних джерел, біогаз, біоетанол і т. п.);

– активне використання вітчизняних науково-технічних розробок, новітніх результатів фундаментальних і прикладних досліджень, при широкому залученні переваг, які відкриваються процесами інтеграції та глобалізації (зокрема, придбання за державної фінансово-інвестиційної підтримки передових зарубіжних технологій та розвиток виробництв перспективної продукції на ліцензійній основі [27]); фінансова та науково-технічна підтримка розроблення і впровадження у виробництво нових видів продукції, матеріалів і технологій;

– державне стимулювання на основі використання державного замовлення випереджаючого розвитку виробництва продукції переробних галузей (насамперед, наукомістких і високотехнологічних виробництв), які замикають на собі міжгалузеві технологічні ланцюги і можуть розглядатись як “локомотиви” або “точки зростання” у зв’язку з їх здатністю створювати мультиплікативний ефект зростання економічної та інноваційної активності в суміжних виробництвах [23, с. 10; 28];

– розширення масштабів використання перспективних технологій (особливо на проміжних і завершальних стадіях технологічного циклу), які б забезпечували зростання доданої вартості первинних ресурсів;

– ліквідація втрат ресурсів (сировинних, енергетичних, трудових) внаслідок неузгодженості між компонентами технологій шляхом модернізації діючих технологій на основі “з’єднуючих” інновацій, пов’язаних з попередніми і наступними технологіями;

– зміна економічної та інвестиційної політики в напрямі поліпшення інвестиційної привабливості виробництв завершальних стадій технологічного циклу за рахунок податкових стимулів, страхування інвестиційних ризиків, обмеження доступу на ринок аналогічних іноземних товарів шляхом квотування і протекціоністських мит.

Варто зазначити, що в даний час, за повної відкритості економіки, вітчизняні виробники практично не можуть протистояти іноземним конкурентам, представленим в основному потужними ТНК. Про це свідчить щорічне наростання присутності імпорту в усіх секторах внутрішнього ринку. Тому державна підтримка розбудови бажаних галузей та видів діяльності має супроводжуватись їх одночасним захистом. Зауважимо, що правила СОТ, членом якої є Україна, не забороняють захищати вітчизняні галузі – вони вимагають лише узгодження рівнів і механізмів такого захисту [29, с. 8].

Посилення захисту внутрішнього ринку зовсім не означає його закриття для імпорту. Без інвестиційного імпорту, представленого сучасними устаткуванням і обладнанням, які не виробляються в нашій країні або не є порівнянними з нашими аналогами за якістю, важко буде здійснити технологічну модернізацію вітчизняного виробництва і піднесення його до рівня передових країн. Крім того, поміркований імпорт споживчих товарів потрібен для стимулювання вітчизняних виробників підвищувати власну конкурентоспроможність. Імпорт слід регулювати за масштабами і структурою, виходячи з інтересів розвитку вітчизняного виробника, не створюючи, як тепер, умов для його деградації. Доцільно, з одного боку, стимулювати на перших етапах модернізації приплив інвестиційного імпорту, з його подальшим поступовим заміщенням вітчизняними товарами аналогічної

або кращої якості, а з іншого – обмежити споживчий імпорт тих товарів, які можуть вироблятися в Україні після відповідної модернізації виробничого апарату.

Сприятливими обставинами для активізації прогресивних структурних змін у виробництві у структурно і технологічно відсталих країнах, які повинна використати Україна, виступають, на думку академіка РАН і НАНУ С. Глазьева, з якою можна погодитися, криза і продовження рецесії світової економіки. У таких країнах з'являються передумови для економічного ривка за рахунок випереджаючого розвитку ключових виробництв і факторів нового технологічного укладу [23, с. 5]. Для цього держава повинна забезпечити потужний імпульс до оновлення основного капіталу на новій технологічній базі, з відповідним стимулюванням інвестиційної та інноваційної активності, збільшенням норми нагромадження до 35–40% ВВП і концентрацією ресурсів на розвитку базових виробництв нового технологічного укладу та формуванні кластерів нових виробництв. Саме тому структурна оптимізація виробництва та його технологічна модернізація як напрями розбудови промисловості тісно пов'язані між собою.

Ключовою проблемою структурно-виробничої оптимізації є правильний вибір галузевих пріоритетів, на досягненні яких повинні концентруватися матеріальні, фінансові та людські ресурси країни. Ці пріоритети враховуються і при визначенні відповідної державної підтримки. Перевагу треба віддавати тим виробництвам, які забезпечують досягнення окреслених стратегічних пріоритетів розвитку промисловості та здійснення країною своєї місії. При виборі галузевих пріоритетів основна увага має бути зосереджена на відновленні потенціалу вітчизняного машинобудування та легкої промисловості, диверсифікації та розширенні асортименту продукції хімічної промисловості та гірничо-металургійного комплексу, їх пристосуванні до потреб внутрішнього ринку.

Машинобудування покликане взяти на себе роль авангарду або “локомотива” розвитку всієї промисловості. Темп його зростання має у 2–3 рази перевищити загальні темпи зростання промислового виробництва, забезпечити умови для структурної перебудови і технічного переоснащення всіх галузей національної економіки. Основний вектор розвитку, зростання наукомісткості та технологічності машинобудування мають визначати *:

– виробництво авіаційної та ракетно-космічної техніки (виготовлення пасажирських і вантажних літаків різних класів для міжнародних перевезень і внутрішнього регіонального авіасполучення, започаткування виробництва власних вертольотів різного призначення (пасажирських, вантажних, монтажних-підйомних, пожежно-рятувальних, медичних, бойових, сільськогосподарських та ін.), сучасних бойових і військово-транспортних літаків різних типів для військової авіації);

– транспортне машинобудування (виробництво транспортних засобів для автомобільних, водних і залізничних пасажирських і вантажних перевезень). Відродження галузі має відбуватися з огляду на необхідність виконання країною місії міжнародного транзитера і туристичного центру. Основну увагу слід приділити відновленню потенціалу вітчизняного судно- і вагонобудування, розширенню асортименту продукції автомобільного транспорту. Збільшення асортименту та обсягів випуску продукції суднобудування можливе за рахунок випуску пасажирських і вантажних річкових і морських суден різних класів і типів (зокрема, круїзно-туристичних, спеціальних суден для очищення і розширення русел річок і

* Уточнено і розширено за [25, с. 17–20].

каналів, для ліквідації наслідків екологічних забруднень на воді, для транспортування рідини (нафти, рідкого газу), суден військового призначення). Розбудова вітчизняного автомобілебудування може відбуватися, наприклад, за рахунок налагодження випуску вантажних автомобілів різного призначення та вантажопідйомності, автомобільної будівельної техніки, важкої рятувальної техніки, великогабаритних комфортабельних автобусів для міжміського і міжнародного сполучення, спеціальної комунальної техніки для міського господарства, спеціального медичного транспорту (такого, зокрема, як “швидкі”, реаніомобілі, пересувні діагностичні центри, “клініки на колесах”), міського пасажирського рейкового і колісного електротранспорту, спеціальної техніки для будівництва та ремонту автомобільних шляхів і залізничних колій;

– сільськогосподарське машинобудування (виготовлення складної сільськогосподарської техніки підвищеної ергономічності та економічності для обробки ґрунтів і рослин, посіву та збирання врожаю, механізації у тваринництві, а також технологічного обладнання для меліорації земель, зберігання врожаю у сховищах, переробки сільськогосподарської продукції та харчової промисловості);

– енергетичне машинобудування (збільшення виробництва продукції для модернізації існуючих і будівництва нових атомних, теплових і гідроелектростанцій, розширення або започаткування випуску технологічного обладнання для виробництва електроенергії з альтернативних джерел, зокрема для вітрової, сонячної та водневої енергетики);

– верстатобудування і виробництво технологічного устаткування для модернізації основних галузей промисловості (вугільної, машинобудівної, металургійної, хімічної, фармацевтичної, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової, будівельних матеріалів) з підвищеними показниками ресурсо- та енергозбереження, екологічності та автоматизації технологічних процесів;

– виробництво складної побутової техніки і електроніки тривалого користування. Розширення масштабів їх випуску та асортименту дозволить значно підвищити культуру і ефективність ведення домашнього господарства, послабити залежність вітчизняного споживача та національної економіки в цілому від їх імпорту;

– “екологічне” машинобудування (спеціальні машини та устаткування для очищення ґрунтів, стічних промислових і побутових вод, повітря, для роздільної переробки та утилізації промислових відходів, побутового сміття, старих предметів побуту (побутової техніки, автомобілів, одягу і т. п.); системи контролю за рівнем забруднення навколишнього природного середовища).

Галузь приладобудування повинна покласти в основу свого розвитку принцип максимального задоволення потреб економіки в сучасних приладах контролю, вимірювання й регулювання, які б дістали широке застосування у таких процесах, як: технічне переоснащення систем зв'язку і транспорту; управління обладнанням, технологічними процесами та роботизованими комплексами; реалізація енергозберігаючих технологій; створення джерел світла на основі нових матеріалів; удосконалення керуючих електронних систем авіаційної, корабельної, залізничної та автомобільної техніки; розвиток навігаційних систем різного призначення. Особливий пріоритет слід віддати створенню й розвитку вітчизняного виробництва медичного діагностичного і лікувального обладнання та апаратури для оснащення закладів охорони здоров'я. Для цього необхідно відродити виробництво

елементної бази і комплектуючих, створити науково-виробничі галузеутворюючі комплекси з реалізації технологій мікроелектроніки, структурний склад яких відповідав би рівню замкнутих макротехнологій.

Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) у перспективі має розвиватися за чотирма напрямками:

- 1) військова техніка, озброєння та боєприпаси для Збройних сил України;
- 2) військова техніка, озброєння та боєприпаси для експорту;
- 3) утилізація та знешкодження морально застарілих, із закінченим строком експлуатації та надлишкових військової техніки, озброєння, амуніції та боєприпасів;
- 4) продукція цивільного та подвійного призначення.

Гармонійне поєднання розробки і виробництва продукції за цими напрямками може бути забезпечене шляхом реструктуризації підприємств, створення на базі розрізнених НДІ, КБ і підприємств, які входять до системи ОПК, ефективних науково-виробничих комплексів у формі корпорацій або холдингів, які перебувають у повній або частковій (з часткою, не меншою від 50%) державній власності та територіально сконцентровані у вигляді наукоградів чи технополісів. Першим важливим кроком у цьому напрямі слід вважати створення державного господарського об'єднання "Укроборонпром" [30], проте цього не досить. Потребують вирішення ряд питань, які стосуються оптимізації структури ОПК, переоснащення і модернізації виробничих потужностей, впорядкування системи фінансування та державного замовлення на військову техніку, достатнього для повноцінної роботи галузі, відродження її висококваліфікованого кадрового й наукового потенціалів.

Гірничо-металургійний комплекс у середньо- і довгостроковій перспективі має зберегти роль провідної та потужної галузі промисловості України з огляду на необхідність забезпечити металопродукцією суміжні галузі (особливо машинобудування і будівництво). Проте для подолання сировинного ухилу у структурі промислового виробництва, який утворився за рахунок домінантного розвитку металургії у попередні десятиріччя, та для формування виробництв нових, прогресивніших, технологічних укладів зростання ГМК повинне відбуватися повільніше порівняно з наукомісткими високотехнологічними виробництвами, при одночасній його переорієнтації на потреби внутрішнього ринку. За таких умов пріоритет слід віддавати технологічному вдосконаленню і технічному переоснащенню основних металургійних процесів на базі ресурсозберігаючих і екологічно чистих технологій, зокрема:

- модернізації збагачувальних агломераційних виробництв і якіснішій підготовці сировини;
- вдосконаленню установок позапічної обробки сталі типу "піч – ківш" і машин безперервного розливання сталі;
- використанню нових видів енергоносіїв у доменному виробництві.

Необхідно створити умови для прискорення процесів диверсифікації виробництва та оптимізації його структури шляхом збільшення обсягів випуску нових сортamentів металопродукції (зокрема, сталі електроплавильного виробництва, спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів і прокату, алюмінієвої фольги, нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, економічних видів прокату і труб з антикорозійним покриттям, каліброваного прокату, гнутих профілів

тощо). Потребують удосконалення (особливо з позицій екологізації) схеми розробки природних запасів мінеральної сировини.

Хімічна, нафтохімічна та фармацевтична промисловість повинна зберігати високі темпи зростання з огляду на значний внутрішній і зовнішній попит на її продукцію. Системне трансформування галузі у перспективі доцільно зосередити на таких напрямках:

– розвиток наукоємних і високотехнологічних хімічних виробництв (зокрема, виробництва гумових і пластмасових виробів для промислових і побутових цілей, вторинної переробки гуми та пластмаси з можливістю отримання з них, наприклад, альтернативного палива);

– істотне збільшення частки та обсягів виробництва фармацевтичної промисловості за рахунок імпортозаміщення готових ліків шляхом налагодження випуску їх генериків усередині країни, впровадження власних передових розробок у фармацевтиці, слідування курсом на переважне забезпечення лікувальних закладів і населення лікарськими засобами вітчизняного виробництва, поступової відмови від імпорту лікарських субстанцій і створення виробництв з їх синтезу всередині країни;

– розширення асортименту власної хімічної продукції для потреб АПК (зокрема, перехід від виробництва переважно азотних до виробництва переважно комплексних та органічних мінеральних добрив; відхід від простого фасування імпортних до створення власних виробництв засобів захисту рослин і ґрунтів, харчових добавок для тваринництва, ветеринарних лікарських засобів);

– створення виробництв та окремих потужностей з отримання альтернативних і відновлюваних джерел енергії (біоетанолу, біогазу, синтезгазу, хімічних продуктів коксування, продуктів поглибленої переробки нафти);

– приведення системи нормативів технічного регулювання (якість продукції, екологія, охорона праці, техніка безпеки) до міжнародних стандартів.

Ключовими орієнтирами для *легкої промисловості* мають стати відновлення позицій галузі, які вона займала у структурі промислового виробництва України наприкінці 80-х і на початку 90-х років минулого століття, та переважне задоволення потреб споживачів за рахунок власного виробництва. Таких орієнтирів слід досягати за рахунок відродження і впорядкування сировинної бази цієї галузі, відновлення власного виробництва тканин, посилення захисту вітчизняного виробника від демпінгового та масованого контрабандного низькоякісного імпорту. Основні завдання галузі на перспективу передбачають:

– розвиток її сировинної бази за рахунок поглибленої переробки льону і шкіряної сировини; поступове скорочення застосування і відмова від давальницьких схем сировинного забезпечення виробництва;

– відновлення власного виробництва натуральних, синтетичних і комбінованих тканин; розробка і впровадження у виробництво нових видів тканин;

– розвиток сфери дизайну одягу; формування і просування на ринок власних брендів одягу для масового споживача; підтримка державою та її участь у створенні потужних інтегрованих компаній у сфері виробництва одягу на основі вертикальної інтеграції на технологічних і маркетингових засадах, а також горизонтальної інтеграції шляхом формування регіональних кластерів виробників одягу та сировини для нього з малих і середніх підприємств, об'єднаних спільним брендом;

– ширше використання переваг аутсорсингу при виготовленні одягу та взуття під відомими світовими брендами для потужних іноземних виробників одягу.

У *деревообробній та меблевій промисловості* пріоритетними напрямами розвитку мають стати виробництво сучасних конструкційних матеріалів і готових виробів; скорочення енергозатрат на переробку деревини; зменшення промислової вирубки лісів; розширення можливостей вторинної переробки матеріалів, отриманих з деревини; відновлення лісонасаджень на територіях, де здійснювалася промислова вирубка. Слід законодавчо встановити порядок відтворення лісо-сировинної бази, що гарантуватиме стабільність забезпечення галузі сировиною і не завдаватиме екологічної шкоди навколишньому природному середовищу *. Одночасно слід запровадити високе (загороджувальне) мито на експорт сирової деревини та стимулювати розвиток виробництв з її поглибленої переробки для потреб внутрішнього і світового ринків.

Технологічне оновлення галузі має відбуватись у напрямках широкого застосування ресурсозберігаючих технологій; впровадження сучасних технологій одержання нових матеріалів для меблевої промисловості; впровадження автоматизованих малотоннажних гнучких ліній з виробництва меблів.

Серед основних завдань *целюлозно-паперової промисловості* повинна бути орієнтація на зменшення використання деревини і на впровадження технологій, що дозволяють отримувати високоякісний папір із вторинної паперової сировини.

Галузь будівельних матеріалів покликана відіграти важливу роль у розв'язанні житлової проблеми в Україні, комплексній перебудові міст, реконструкції та ремонті житлового і нежитлового фонду відповідно до підвищених вимог до тепло- та енергозбереження будівель, будівництві транспортних мереж. Основними завданнями галузі мають стати:

– зростання обсягів виробництва продукції з темпом, який би, по-перше, дозволив задовольнити внутрішній попит переважно за рахунок випуску власної продукції, а по-друге, гарантував забезпечення необхідними матеріалами будівництва житла в обсягах, які дадуть можливість у найближчі 10–15 років вирішити житлову проблему в Україні;

– розширення асортименту продукції (зокрема, за рахунок випуску різноманітних оздоблювальних матеріалів, нових конструкційних і композитних легких і надлегких матеріалів для несучих та огорожуючих конструкцій з підвищеними показниками міцності, тепло- та енергозбереження, екологічної безпеки, нових в'язучих матеріалів на полімерній основі);

– впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва в'язучих матеріалів, матеріалів з місцевої сировини, нових матеріалів, виготовлених із вторинної полімерної сировини, з мінеральних твердих відходів видобувної, металургійної та хімічної промисловості, а також від знесення старих будівель і споруд (цей напрям є особливо актуальним з точки зору зменшення забруднення промисловими відходами навколишнього природного середовища).

Інноваційно-технологічна модернізація промислового комплексу має здійснюватися відповідно до основних напрямів формування нового технологічного укла-

* За приклад може слугувати досвід Швеції. В ній лісові масиви, виділені під промислову вирубку, розбивають на 100 ділянок. Щороку вирубується одна ділянка (1% площ), яка потім засаджується новими деревами. У такий спосіб протягом 100 років відбувається повне відновлення лісових масивів і одночасно забезпечується безперерйне постачання деревної сировини для переробки при мінімальній шкоді навколишньому природному середовищу.

ду, до яких, як відомо, належать біотехнології, що ґрунтуються на досягненнях молекулярної біології та генної інженерії; нанотехнології; системи штучного інтелекту; глобальні інформаційні мережі; інтегровані високошвидкісні транспортні системи. Слід звернути увагу, що орієнтація на розвиток технологічного базису країни за переліченими напрямками є прийнятною з точки зору її здатності до здійснення окреслених для неї місій і стратегічних пріоритетів розвитку вітчизняної промисловості.

Наприклад, біо- та нанотехнології забезпечать Україні виконання місії світового виробника продовольства за рахунок вирощування отриманих з їх допомогою нових, продуктивніших, сортів рослин, а також їх обробітку, захисту, зберігання, транспортування тощо. Ці технології пов'язані з отриманням нових джерел енергії (водневої енергетики), розвитком атомної та сонячної енергетики, що важливо для ліквідації зовнішньої енергозалежності України. На ці ж технології слід орієнтуватися для здійснення місії лікувально-оздоровчого центру Європи, оскільки вони набувають широкого використання у хімії та фармацевтиці при створенні нових ефективних ліків, у приладобудуванні при виробництві медичних засобів та обладнання для діагностики і лікування.

Виконання місії міжнародного транзитера цілком відповідає такому напрямку нового укладу, як високошвидкісні транспортні системи, що пов'язано з розвитком авіаційного, залізничного та автомобільного транспорту (в тому числі з використанням нанотехнологій та інформаційних логістичних мереж). Нанотехнології лежать в основі нових конструкційних і композитних матеріалів, спектр використання яких є надзвичайно широким — від машино-, приладо-, судно- та авіабудування до нових високоефективних будівельних матеріалів і конструкцій.

Технологічна модернізація промисловості є неможливою без істотної активізації інноваційної діяльності її суб'єктів. Її інтенсивність і ефективність значною мірою залежать від сприятливого інституційного і макроекономічного середовища та ринкової кон'юнктури, які, у свою чергу, створюють у суб'єктів відповідну мотивацію до власних досліджень і розробок; підвищують їх ресурсоздатність до впровадження їх результатів, придбання нових технологій та обладнання; обмежують можливості для одержання прибутків з “неінноваційних” джерел *, які виникають внаслідок деформацій у вітчизняній системі прав власності. З огляду на це, першочерговими мають стати такі заходи уряду:

— підтримання сталого економічного зростання на основі ендогенних факторів і розвитку виробництва для внутрішніх потреб; збереження політичної стабільності у тих рамках, які б не спричиняли і не провокували постійний переділ власності та “розмивання” прав на неї залежно від циклів політичної кон'юнктури; орієнтація на високий рівень зайнятості та доходів населення як першооснови для високого попиту на інноваційні товари і послуги; забезпечення стабільності та передбачуваності законодавства; надійний законодавчий і судовий захист прав власності (в тому числі інтелектуальної); неможливість волюнтаристського (в тому числі адміністративного, рейдерського і кримінального) захоплення чужої власності. В цілому це дозволяє зменшити ризики інноваційної діяльності та стимулює суб'єктів на пошук можливостей власного розвитку на основі інноваційних факторів;

---

* Більш детально питання “неінноваційних” джерел зростання розкрито у [31].

– формування повноцінної цілісної національної інноваційної системи, окремі елементи якої сьогодні існують, але ізольовані один від одного; розбудова і державна підтримка діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів, наукоградів, науково-технологічних центрів, фондів венчурного інвестування);

– створення Національної ради з питань науки і технологій * як єдиного державного експертно-прогнозного органу для оцінки перспектив науково-технологічного розвитку, визначення його пріоритетів, формування відповідної інноваційно-технологічної політики і координації діяльності органів державного управління з її реалізації;

– формування у складі цієї організації єдиного державного банку науково-технічних розробок та ідей [32], серед функцій якого будуть узагальнення оцінок економічних, соціальних та екологічних наслідків від впровадження існуючих розробок, а також формування запасу технологічних ідей, які не затребувані сьогодні, але можуть дістати використання у майбутньому у зв'язку з кон'юнктурними змінами;

– перегляд підходів до формування структури досліджень і розробок у промисловості, оскільки в даний час у ній переважають дослідження для потреб галузей важкої індустрії (зокрема, металургії), тоді як у світі вони орієнтуються переважно на сферу високих технологій і створення наукомістких продуктів на стику різних галузей знань;

– повне покриття державою витрат на фундаментальні дослідження державних і приватних науково-дослідних установ і суб'єктів виробництва за пріоритетними напрямками на початкових етапах; запровадження змішаного (за участю приватного бізнесу) фінансування прикладних досліджень і розробок; надання державного фінансування на прикладні розробки на умовах державного замовлення, конкурсного відбору виконавців та обов'язковості подальшого впровадження цих розробок; підготовка за державним замовленням менеджерів з комерціалізації наукових розробок;

– введення економічних механізмів стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів і впровадження інновацій у виробництво, серед яких: зменшення оподаткованого прибутку на розмір витрат на НДДКР; запровадження “плаваючих” ставок податку на прибуток або залежно від розміру витрат суб'єктів на власні НДДКР, на придбання нових технологій та обладнання відносно обсягів реалізованої продукції, або залежно від частки інноваційної продукції в загальному обсягу; звільнення підприємств від сплати ПДВ по продуктах, які є об'єктами інтелектуальної власності; звільнення від митних платежів імпорту обладнання та матеріалів, які використовуються при НДДКР; надання підприємствам державних безпроцентних позик на придбання і освоєння сертифікованих інноваційних продуктів, безплатних ліцензій на промислове освоєння інтелектуальної власності, яка належить державі та створена за її кошти; застосування податкових стимулів до суб'єктів виробництва, що готують кадри для своєї дослідницької діяльності за власний рахунок;

– створення умов для інтеграції державних наукових установ або їх окремих підрозділів з виробничими структурами, що об'єднані спільним ринком, з по-

---

* Подібний орган існує у багатьох розвинутих країнах: наприклад, у США він представлений Управлінням з оцінки технологій при Конгресі США.

дальшими утворенням науково-виробничих комплексів і застосуванням державного замовлення на їх продукцію. Це дозволить послабити гостроту проблем охорони та передання інтелектуальної власності, а також сертифікації інноваційної продукції, підвищити ефективність використання результатів НДДКР і наблизити дослідницьку діяльність до конкретних запитів ринку. Інтеграція можлива шляхом часткової приватизації науково-дослідних установ за рахунок їх корпоративізації та передання на пільгових умовах частини акцій у власність великих виробничих компаній або взаємного обміну акціями між ними, при збереженні за державою контрольного чи блокуючого пакета перших. Такий спосіб інтеграції є доцільним для державних наукових установ, які здійснюють прикладні дослідження і розробки.

Запроваджувати стимули, переглядати умови, обсяги і структуру фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності бажано, виходячи з необхідності досягнення мінімальних критичних порогових показників національної безпеки у цій сфері, які дозволять зупинити руйнування, структурну і технологічну деградацію вітчизняного виробництва. Зокрема, частка інноваційних підприємств у промисловості повинна становити не менш як 25%, а інноваційної продукції в обсягах промислової продукції — 15%, середній вік дослідників з науковим ступенем — не більш як 45 років, а наукового обладнання — 7 років [29, с. 30–31]. Досягнення таких показників має бути забезпечене збільшенням фінансування наукової діяльності на перших етапах, принаймні, до передбачених українським законодавством обсягів у розмірі 1,7% ВВП, з подальшим поступовим нарощуванням до 2–3% (для порівняння: у даний час витрати на науку становлять у Швеції 3,7%, в Японії — 3,2%, у США — 2,8% ВВП), а у витратах державного бюджету — відповідно, до 4%. Витрати на інновації повинні займати в обсягах реалізованої промислової продукції не менш як 2,5%.

Прискорення інноваційних процесів вимагає ефективнішого використання світового інформаційного простору. Необхідно створити і задіяти високоефективні системи телекомунікацій, розробити і впровадити нові, швидші, методи передачі та опрацювання інформації, автоматизувати її пошук, збирання, нагромадження і зберігання за єдиною системою обліку електронних інформаційних ресурсів.

Включення України до глобального інноваційного процесу може відбуватися за двома напрямками: з одного боку, залученням ПП одночасно з новими технологіями і “ноу-хау”, а з іншого — інвестуванням власних технологій і “ноу-хау” у господарські структури світу. Це сприятиме інтеграції нашої держави у світову економіку як рівноправного партнера для розвинутих країн, а не їх сировинного придатку; підвищенню ролі ендегенних факторів інноваційного розвитку; формуванню базових технологічних інновацій як їх переважного типу; розширенню масштабів розробок і впровадження власних технологій, а також їх трансферу на ліцензійних умовах; розвитку внутрішнього ринку наукомісткої продукції та збільшенню її експорту.

При здійсненні технологічної модернізації важливо не помилитися з вибором її моделі. Як відомо, у світі найпоширенішими виявилися модель “технологічного прориву”, в якій робиться ставка на власні “проривні” технології та інновації, та модель “наздоганяючої модернізації”, в основу якої покладено технологічні запозичення. Не можна однозначно стверджувати, що якась із цих моделей беззаперечно є кращою або, навпаки, гіршою від іншої. Їх ефективність цілком

залежить від економічного і технологічного рівнів розвитку країни порівняно з іншими [33; 34; 35]. Перша модель спрацьовує у розвинутих країнах – лідерах, які впритул підійшли до технологічної межі світового розвитку чи перебувають на ній, а друга – у країнах, які розвиваються, і навіть розвинутих, які є далекими від цієї межі або лише наближаються до неї.

Україні з ряду обставин не слід нехтувати можливостями технологічних запозичень і розраховувати виключно на власні інновації, до чого закликають більшість експертів. У даному випадку, не впадаючи у крайнощі, слід зупинитися на “золотій” середині – використовувати переваги технологічних запозичень і одночасно просувати власні, готові до впровадження, науково-технологічні розробки, які у нас є, але не в тій кількості, яка здатна забезпечити масштабну і всеохоплюючу модернізацію. Можна погодитися з висновком академіка РАН В. Полтеровича, що “на початкових етапах не варто робити ставку на “технологічні прориви”: для цього у нас немає ні коштів, ні відповідної інфраструктури; варто ефективно запозичувати західні технології, і притому не обов’язково одразу найпередовіші” [35, с. 24].

“У країні, що розвивається, – зазначає науковець, – є лише одна перевага перед розвинутими економіками – “перевага відсталості”: можливість запозичення уже створених ними інститутів, методів управління і технологій виробництва. Звісно, не варто відмовлятися від інновацій за окремими напрямками. Проте інновації – дороге задоволення, запозичувати значно дешевше. Технологічно відстала країна ... може використовувати свою “перевагу” в усіх галузях, здійснивши тим самим широкомасштабну модернізацію. Досвід країн “економічного дива” підтверджує це *. Передчасна орієнтація на “інноваційний розвиток” викликає асоціації з політикою “великого стрибка” і може призвести до неефективного використання, розбазарювання ресурсів. У завданні запозичення мету визначено набагато чіткіше порівняно з інноваційним розвитком” [35, с. 14]. Не треба боятися, що технологічні запозичення зруйнують власну науку. Навпаки, для неї це буде можливістю ознайомитися з передовими науково-технічними досягненнями, а з часом – розвинути їх, використовуючи “поліпшуючі” інновації на базі запозичених, нагромадження “критичної маси” яких відкриє шлях уже до власних “проривних” технологій.

Список використаної літератури

1. Кіндзерський Ю. Проблеми розвитку промисловості та розбудови ефективної промислової політики в Україні // Економіст. – 2012. – № 8. – С. 15–22; № 10. – С. 33–40.
2. Кіндзерський Ю.В. Деструктиви промислової політики в Україні та можливості їх подолання // Економіка України. – 2012. – № 12. – С. 4–16.
3. Кіндзерський Ю., Якубовський М., Галиця І. та ін. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку. – К. : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. – 928 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.nbuv.gov.ua/books/2009/09kyvmer.pdf>>.
4. Амоша О., Вишневецький В., Збаразька Л. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 4–14; № 12. – С. 4–13.
5. Якубовський М. Промислова політика: проблеми та перспективи модернізації // Економіка України. – 2010. – № 8. – С. 21–29.

* Японія почала робити ставку на власні інновації лише у 80-ті роки ХХ ст., коли за рівнем душевого ВВП зрівнялася з європейськими країнами. До того часу японці розвивалися за рахунок запозичення західних технологій [35, с. 14].

6. Вишневський В. Промислова політика: теоретичний аспект // Економіка України. — 2012. — № 2. — С. 4–15; № 3. — С. 25–35.
7. Якубовський М.М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості // Економіка України. — 2012. — № 8. — С. 4–15.
8. Амоша А.И., Вишневский В.П., Збаразская Л.А. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины // Економіка промисловості. — 2012. — № 1–2. — С. 3–33.
9. Кіндзерський Ю. Особливості розвитку світової промисловості та їх вплив на формування екзогенних обмежень для виробництва в Україні // Економіст. — 2011. — № 12. — С. 9–13.
10. Економічний потенціал України // Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015) “Шляхом Європейської інтеграції” ; [авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. — С. 48–70.
11. Шимкив Д. Четыре отрасли, которые выведут Украину в мировые лидеры к 2050 году // Инвестгазета. — 29 сент. — 2010.
12. Прейгер Д., Жаліло Я., Собкевич О., Ємельянова О. Реалізація транзитного потенціалу України як фактор зміцнення економічних зв'язків між Європою та Азією // Економіка України. — 2012. — № 4. — С. 47–59.
13. Прейгер Д. Вантажний транзит на морському транспорті: стан, проблеми, перспективи для України // Економіка України. — 2010. — № 10. — С. 24–35.
14. Прейгер Д. Стан і проблеми розвитку авіаційної галузі України // Економіка України. — 2009. — № 6. — С. 4–21.
15. Прейгер Д. Актуальні питання будівництва доріг і розбудови мережі вантажних автоперевезень в Україні // Економіка України. — 2008. — № 4. — С. 15–28.
16. Пирожков С., Прейгер Д., Малайчук І., Самойлов О. Україна на Дунайській водній артерії: погляд з минулого у майбутнє // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 63–73.
17. Зарубежный опыт государственного прогнозирования, стратегического планирования и программирования : моногр. ; [под ред. С.Ю. Глазьева, Ю.В. Яковца]; Государственный университет управления, Национальный институт развития, Региональная научная организация исследователей-прогнозистов “Прогнозы и циклы”. — М., 2008. — 124 с.
18. Про державне стратегічне планування : проект Закону України від 03.11.2011, реєстр. № 9407 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <<http://www.rada.gov.ua>>.
19. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 №1602-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 25. — Ст. 195.
20. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 №1621-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 25. — Ст. 352.
21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 17.05.2012 № 4731-VI // Голос України. — 9 черв. — 2012.
22. Егоров Д., Егорова А. Планирование на основе межотраслевого баланса // Экономист. — 2006. — № 1. — С. 43–51.
23. Глазьев С.Ю., Ивантер В.В., Макаров В.Л. и др. О стратегии развития экономики России : препринт ; [под ред. С.Ю. Глазьева]. — М. : ООИ РАН, 2011. — 48 с.
24. Геєць В. Структура економіки і структурна політика її стабілізації // Економіка України. — 1995. — № 4. — С. 15–29.
25. Якубовський М., Новицький В., Кіндзерський Ю. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року // Економіка України. — 2007. — № 11. — С. 4–20.
26. Кіндзерський Ю. Державна контрактна система в моделі держави підприємця: засади формування в Україні // Економіст. — 2011. — № 9. — С. 8–13.
27. Вольнец-Руссет Э. Возможности модернизации на основе лицензионного производства // Экономист. — 2004. — № 8. — С. 40–45.
28. Дубенецкий Я.Н. Активная промышленная политика: безотлагательная необходимость // Проблемы прогнозирования. — 2003. — № 1. — С. 6–7.
29. Государственная промышленная политика России: проблемы формирования и реализации : доклад ; [Сулакшин С.С., Амосов А.И., Баранов Э.Ф. и др.] ; [под ред. Е.М. Примакова]. — М. : Торгово-промышленная палата Российской Федерации, 2003. — 120 с.

30. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 28.12.2010 № 1245/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://president.gov.ua>>.

31. Вишневский В., Дементьев В. Почему Украина не инновационная держава: институциональный анализ // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Вып. 36-1. – Донецк : ДонНТУ, 2009. – С. 5–16.

32. Галица И.А., Шевченко Н.Н., Галица А.С. и др. Совершенствование управления инновационным развитием в постсоциалистических странах // Экономическое возрождение России. – 2010. – № 1. – С. 19–26.

33. Полтерович В.М. Элементы теории реформ. – М. : Экономика, 2007. – С. 166–193.

34. Полтерович В., Попов В. Эволюционная теория экономической политики // Вопросы экономики. – 2006. – № 7. – С. 4–23.

35. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4–24.

References

1. Kindzers'kyi Yu. *Problemy rozvytku promyslovosti ta rozbudovy efektyvnoi promyslovoi polityky v Ukraini* [Problems of development of the industry and formation of the efficient industrial policy in Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 2012, No. 8, pp. 15–22; No. 10, pp. 33–40 [in Ukrainian].

2. Kindzers'kyi Yu.V. *Destruktyvnyy promyslovoi polityky v Ukraini ta mozhlyvosti ikh podolannya* [Failures of the industrial policy in Ukraine and possibilities to overcome them]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2012, No. 12, pp. 4–16 [in Ukrainian].

3. Kindzers'kyi Yu., Yakubovs'kyi M., Halytsya I. et al. *Potentsial natsional'noi promyslovosti: tsili ta mekhanizmy efektyvnoho rozvytku* [Potential of the National Industry: Purposes and Mechanisms of Efficient Development]. Kyiv, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 2009. 928 p., available at: <http://www.nbu.gov.ua/books/2009/09kyvmer.pdf> [in Ukrainian].

4. Amosha O., Vyshnevs'kyi V., Zbarazs'ka L. *Promyslova polityka Ukrainy: kontseptual'ni oryentyry na seredn'ostrokovu perspektyvu* [Ukraine's industrial policy: conceptual reference points in the middle-term perspective]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2009, No. 11, pp. 4–14; No. 12, pp. 4–13 [in Ukrainian].

5. Yakubovs'kyi M. *Promyslova polityka: problemy ta perspektyvy modernizatsii* [Industrial policy: problems and perspectives of a modernization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2010, No. 8, pp. 21–29 [in Ukrainian].

6. Vyshnevs'kyi V. *Promyslova polityka: teoretychnyi aspekt* [Industrial policy: theoretical aspect]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2012, No. 2, pp. 4–15; No. 3, pp. 25–35 [in Ukrainian].

7. Yakubovs'kyi M.M. *Vnutrishnii rynek yak dzerkalo problem ukrains'koi promyslovosti* [The internal market as a mirror of problems of Ukraine's industry]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2012, No. 8, pp. 4–15 [in Ukrainian].

8. Amosha A.I., Vyshnevskii V.P., Zbarazskaya L.A. *Neoindustrializatsiya i novaya promyshlennaya politika Ukrainy* [Neoindustrialization and a new industrial policy of the Ukraine]. *Ekonomika Promyslovosti – Economy of Industry*, 2012, No. 1–2, pp. 3–33 [in Russian].

9. Kindzers'kyi Yu. *Problemy rozvytku promyslovosti ta rozbudovy efektyvnoi promyslovoi polityky v Ukraini* [Problems of development of the industry and formation of the efficient industrial policy in Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 2012, No. 8, pp. 15–22; No. 10, pp. 33–40 [in Ukrainian].

10. Hal'chyns'kyi A.S., Heets' V.M. et al. *Ekonomichnyi potentsial Ukrainy* [Ukraine's economic potential]. *Strategiya Ekonomichnogo i Sotsial'nogo Rozvytku Ukrainy (2004–2015) "Shlyakhom Evropeis'koi Integratsii"* [Strategy of the Economic Social Development of Ukraine (2004–2015) "By the Way of European Integration"]. Kyiv, Nat. Inst. of Strateg. Studies, Inst. of Econ. and Forecast. of the NAS of Ukraine, Ministry of Economy and Quest. of Europ. Integr. of Ukraine, 2004, pp. 48–70 [in Ukrainian].

11. Shimkiv D. *Chetyre otrasli, kotorye vyvedut Ukrainu v mirovye lidery k 2050 godu* [Four branches that will drive Ukraine to the world leaders by 2050]. *Investgazeta – Investgazeta*, Sep. 29, 2010 [in Russian].

12. Preiger D., Zhalilo Ya., Sobkevych O., Emel'yanova O. *Realizatsiya tranzynogo potentsialu Ukrainy yak faktor zmitsnennya ekonomichnykh zv'yazkiv mizh Evropoyu ta Azieyu* [Realization of Ukraine's transit potential as a factor of strengthening of the economic ties between Europe and Asia]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2012, No. 4, pp. 47–59 [in Ukrainian].

13. Preiger D. *Vantazhnyi tranzyt na mors'komu transporti: stan, problemy, perspektyvy dlya Ukrainy* [The cargo transit carriage by sea: state, problems, and perspectives for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2010, No. 10, pp. 24–35 [in Ukrainian].
14. Preiger D. *Stan i problemy rozvytku aviatsiinoi galuzi Ukrainy* [The state and the problems of development of Ukraine's aviation branch]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2009, No. 6, pp. 4–21 [in Ukrainian].
15. Preiger D. *Aktual'ni pytannya budivnytstva dorog i rozbudovy merezhi vantazhnykh avtoperevezhen' v Ukraini* [Actual questions of the building of ways and the development of a truck transportation network in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2008, No. 4, pp. 15–28 [in Ukrainian].
16. Pyroz'kov C., Preiger D., Malyarchuk I., Samoilov O. *Ukraina na Dunais'kii vodnii arterii: poglyad z mynulogo u maibutne* [Ukraine on the Danube water artery: look from the past at the future]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2006, No. 7, pp. 63–73 [in Ukrainian].
17. *Zarubezhnyi Opyt Gosudarstvennogo Prognozirovaniya, Strategicheskogo Planirovaniya i Programirovaniya*, pod red. S.Yu. Glaz'eva, Yu.V. Yakovtisa [Foreign Experience of State's Forecasting, Strategic Planning, and Programming, edited by S.Yu. Glaz'ev, Yu.V. Yakovets]. Moscow, State Univ. of Management, Nat. Inst. of Development, Region. Sci. Organiz. of Researchers-Forecasters "Forecasts and Cycles", 2008 [in Russian].
18. *Pro derzhavne strategichne planuvannya: proekt Zakony Ukrainy vid 03.11.2011, registr. No. 9407* ["On state's strategic planning", project of a Law of Ukraine on 03.11.2011 No. 9407], available at: <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
19. *Pro derzhavne prognozuvannya ta rozroblennya program ekonomichnogo i sotsial'nogo rozvytku Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 23.03.2000 No.1602-III* ["On state's forecasting and creation of programs of the economic and social development of Ukraine". Law of Ukraine on 23.03.2000 No.1602-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of Ukraine's Parliament*, 2000, No. 25. — Item 195 [in Ukrainian].
20. *Pro derzhavni tsil'ovi programy: Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 No.1621-IV* ["On state's targeted programs". Law of Ukraine on 18.03.2004 No.1621-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of Ukraine's Parliament*, 2004, No. 25, Item 352 [in Ukrainian].
21. *Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17.05.2012 No. 4731-VI* ["On the introduction of changes in some legislative acts of Ukraine" : Law of Ukraine on 17.05.2012 No. 4731-VI]. *Golos Ukrainy — Voice of Ukraine*, June 9, 2012 [in Ukrainian].
22. Egorov D., Egorova A. *Planirovanie na osnove mezhotraslevogo balansu* [Planning on the basis of the interbranch balance]. *Economist — Economist*, 2006, No. 1, pp. 43–51 [in Russian].
23. Glaz'ev S.Yu., Ivanter V.V., Makarov V.L. et al. *O Strategii Razvitiya Ekonomiki Rossii, preprint, pod red. S.Yu. Glaz'eva* [On the Strategy of Development of Russia's Economy, preprint, edited by S.Yu. Glaz'ev]. Moscow, DSS of the RAS, 2011. 48 p. [in Russian].
24. Heets' V. *Struktura ekonomiky i strukturna polityka ii stabilizatsii* [The structure of an economy and the structural policy of its stabilization]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 1995, No. 4, pp. 15–29 [in Ukrainian].
25. Yakubov's'kyi M., Novyts'kyi V., Kindzers'kyi Yu. *Kontseptual'ni osnovy strategii rozvytku promyslovosti Ukrainy na period do 2017 roku* [Conceptual foundations of a strategy of development of Ukraine's industry till 2017]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2007, No. 11, pp. 4–20 [in Ukrainian].
26. Kindzers'kyi Yu. *Derzhavna kontraktna systema v modeli derzhavy pidpnyemtsya: zasady formuvannya v Ukraini* [State's contractual system in a model of state-businessman: principles of formation in Ukraine]. *Economist — Economist*, 2011, No. 9, pp. 8–13 [in Ukrainian].
27. Volynets-Russet E. *Vozmozhnosti modernizatsii na osnove litsenzionnogo proizvodstva* [Possibilities of a modernization on the basis of a license production]. *Economist — Economist*, 2004, No. 8, pp. 40–45 [in Russian].
28. Dubenets'kyi Ya.N. *Aktivnaya promyshlennaya politika: bezotlagatel'naya neobkhodimost'* [The active industrial policy: urgent necessity]. *Problemy Prognozirovaniya — Problems of Forecasting*, 2003, No. 1, pp. 6–7 [in Russian].
29. Sulakshin S.S., Amosov A.I., Baranov E.F. et al. *Gosudarstvennaya promyshlennaya politika Rossii: problemy formirovaniya i realizatsii, doklad, pod red. E.M. Primakova* [State's Industrial Policy of Russia, edited by E.M. Primakov]. Moscow, Trade-Industrial Chamber of the Russ. Federation, 2003. 120 p. [in Russian].

30. *Pro zakhody shchodo pidvyshchennya efektyvnosti diyal'nosti oboronno-promyslovogo kompleksu Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.12.2010 No. 1245/2010* ["On the measures to enhance the efficiency of the activity of Ukraine's defense-industrial complex". Decree of the President of Ukraine on 28.12.2010 No. 1245/2010], available at: <http://president.gov.ua> [in Ukrainian].

31. Vishnevskii V., Dement'ev V. *Pochemu Ukraina ne innovatsionnaya derzhava: institutsional'nyi analiz* [Causes for Ukraine to be not innovative state: institutional analysis]. *Nauch. Trudy DonNTU. Seriya: ekonomicheskaya. – Sci. Works of DonSTU. Ser. Econ., Iss. 36-1*, Donetsk, DonSTU, 2009, pp. 5–16 [in Russian].

32. Galitsa I.A., Shevchenko N.N., Galitsa A.S. et al. *Sovershenstvovanie upravleniya innovatsionnym razvitiem v postsotsialisticheskikh stranakh* [Improvement of a management of the innovative development in post-socialist countries]. *Ekonomicheskoe vrozozhdenie Rossii – Economic Revival of Russia*, 2010, No. 1, pp. 19–26 [in Russian].

33. Polterovich V.M. *Elementy Teorii Reform* [Elements of the Theory of Reforms]. Moscow, Ekonomika, 2007, pp. 166–193 [in Russian].

34. Polterovich V., Popov V. *Evolyutsionnaya teoriya ekonomicheskoi politiki* [Evolutionary theory of economic policy]. *Voprosy Ekonomiki – Questions of Economy*, 2006, No. 7, pp. 4–23 [in Russian].

35. Polterovich V. *Strategii modernizatsii, instituty i koalitsii* [Strategies of modernization, institutes, and coalitions]. *Voprosy Ekonomiki – Questions of Economy*, 2008, No. 4, pp. 4–24 [in Russian].

Закінчення статті – у наступному номері журналу.
Стаття надійшла до редакції 2 жовтня 2012 р.